

Bogusław Przywora*

DOSTĘP OSÓB GŁUCHYCH DO INFORMACJI POCHODZĄCYCH OD KOMITETÓW WYBORCZYCH (REFLEKSJE NA TLE KOMISYJNEGO PROJEKTU USTAWY O ZMIANIE USTAWY – KODEKS WYBORCZY)

I

Problematyka zagwarantowania osobom z niepełnosprawnościami podstawowych standardów prawa wyborczego [Skotnicki 2000; Skotnicki 2015; Domańska, Skotnicki 2016] była przedmiotem wielu opracowań [Skotnicki 2018]¹. Materii tej dotyczy też wiele unormowań². W kontekście omawianego

* Dr hab. prof. Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Długosza w Częstochowie, Katedra Prawa Ustrojowego i Porównawczego, b.przywora@ujd.edu.pl

¹ Zob. także w piśmiennictwie na temat unormowań wyborczych w odniesieniu do osób z niepełnosprawnościami: Skotnicki [2010c; 2014; 2018]; Borski [2021]; Przywora [2014; 2018]; Rakowska-Trela [2015]; Jabłoński [2015]; Kurowski [2011; 2014]; Florczak-Wątor [2011]; Błaszczak, Zbieranek [2012].

² Przykładowo należy wskazać: Ustawę z dnia 5.01.2011 r. – Kodeks wyborczy (t.j. Dz. U. 2020 poz. 1319 ze zm.), dalej k.w.; Ustawę z dnia 4.04.2019 r. o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych (Dz. U. poz. 848), stanowiącą wdrożenie do polskiego porządku prawnego dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/2102 z dnia 26.10.2016 r. w sprawie dostępności stron internetowych i mobilnych aplikacji organów sektora publicznego; Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 12.04.2012 r. w sprawie Krajowych Ram Interoperacyjności, minimalnych wymagań dla rejestrów publicznych i wymiany informacji w postaci elektronicznej oraz minimalnych wymagań dla systemów teleinformatycznych (t.j. Dz. U. 2017 poz. 2247), stanowiące wypełnienie Ustawy z dnia 17.02.2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne (t.j. Dz. U. 2021 poz. 2070 ze zm.). Ponadto art. 9 ust. 1 Ustawy z dnia 19.08.2011 r. o języku migowym i innych środkach

zagadnienia należy zwrócić uwagę zwłaszcza na znowelizowane przepisy Ustawy z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji³ (art. 18a regulujący kwestie dostępności audycji dla osób z niepełnosprawnościami). Nadawców programów telewizyjnych zobowiązano do zapewniania dostępności audycji osobom z niepełnosprawnościami wzroku i słuchu, poprzez wprowadzanie udogodnień, „tak aby co najmniej 50% kwartalnego czasu nadawania programu, z wyłączeniem reklam i telesprzedazy, posiadało takie udogodnienia”. Do obowiązków nadawcy należy też informowanie Krajowej Rady oraz odbiorców o terminie, czasie emisji i czasie trwania audycji zawierającej udogodnienia dla osób z niepełnosprawnościami oraz rodzaju tych udogodnień⁴, a także zapewnienie, aby „informacje o charakterze nadzwyczajnym” (do których zalicza się w szczególności „publiczne komunikaty i ogłoszenia w sytuacji klęski żywiołowej”) rozpowszechniano razem z udogodnieniami dla osób z niepełnosprawnościami, „chyba że ich rozpowszechnienie wraz z tymi udogodnieniami było niemożliwe”⁵.

Asumpt do niniejszych rozważań stanowił komisyjny projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks wyborczy⁶ (dotyczący poprawy dostępności osób głuchych do informacji pochodzących od komitetów wyborczych a rozpowszechnianych w trakcie kampanii wyborczych). Zagadnienie to należy do istotnych kwestii z punktu widzenia realizacji konstytucyjnych unormowań (zapewnienie każdemu, komu przysługuje, bez dyskryminacji podmiotowego prawa wyborczego), a ponadto ma doniosłe znaczenie praktyczne. Dlatego poszukując podstaw dla praw szeroko rozumianych wyborców w kampanii wyborczej w funkcjach wyborów, należy w pierwszym rzędzie wskazać na funkcje: a) podniesienia świadomości politycznej obywateli, b) identyfikacji podstawowych problemów życia społecznego, politycznego i gospodarczego

komunikowania się (t.j. Dz. U. 2017 poz. 1824 ze zm.) zobowiązuje organ administracji publicznej do udostępnienia usługi pozwalającej na komunikowanie się. Obowiązek ten jest realizowany w sposób powszechnie przyjęty, w szczególności w Biuletynie Informacji Publicznej, na stronach internetowych organu administracji publicznej i w miejscach publicznie dostępnych w tym organie. Duże znaczenie ma także art. 6 pkt 3 lit. c Ustawy z dnia 19.07.2019 r. o zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami, przewidujący w zakresie tzw. „dostępności informacyjno-komunikacyjnej” obowiązek zamieszczenia „na stronie internetowej danego podmiotu informacji o zakresie jego działalności – w postaci elektronicznego pliku zawierającego tekst odczytywalny maszynowo, nagrania treści w polskim języku migowym oraz informacji w tekście łatwym do czytania” (zob. też Roszewska, Mędrzycki, Wysocki [2021]).

³ T.j. Dz. U. 2020 poz. 805 ze zm.

⁴ Art. 18a ust. 1, zmieniony przez art. 1 pkt 18 lit. a Ustawy z dnia 11.08.2021 r. (Dz. U. 2021 poz. 1676) zmieniającej niniejszą ustawę z dniem 1.11.2021 r.

⁵ Art. 18a ust. 1a, dodany przez art. 1 pkt 18 lit. b ustawy z dnia 11.08.2021 r.

⁶ Druk sejmowy nr 1695/IX kadencja (do Sejmu wpłynął 8.10.2021 r.), dalej: komisyjny projekt ustawy.

oraz sposobów ich rozwiązywania, c) reprezentacji poglądów i interesów głosujących, d) mobilizacyjną, e) integracyjną, f) dyferencjacji poglądów wyborców oraz g) kontrolną⁷.

II

Dla czytelności wywodu należy rozpocząć od kwestii terminologicznych. Powstało wiele definicji dotyczących niepełnosprawności⁸. Z punktu widzenia podjętego tematu istotne są unormowania ratyfikowanej przez Polskę Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych z 13 grudnia 2006 r.⁹ Z preambuły tego aktu wynika deklaracja popierania i ochrony praw oraz godności osób niepełnosprawnych w celu zaradzenia głęboko niekorzystnej sytuacji społecznej osób niepełnosprawnych i promowania ich udziału w sferze obywatelskiej, politycznej, gospodarczej, społecznej i kulturalnej na zasadzie równych szans. Konwencja posługuje się kategorią „osoby niepełnosprawne”, uznając za nie osoby mające „długotrwale naruszoną sprawność fizyczną, psychiczną, intelektualną lub w zakresie zmysłów, co może, w oddziaływaniu z różnymi barierami, utrudniać im pełny i skuteczny udział w życiu społecznym, na zasadzie równości z innymi osobami” (art. 1 Konwencji). Konwencja nakłada także na państwa-strony obowiązek zagwarantowania warunków, aby takie osoby mogły efektywnie i w pełni uczestniczyć w życiu politycznym i publicznym na zasadzie równości z innymi osobami, bezpośrednio lub za pośrednictwem swobodnie wybranych przedstawicieli, włączając w to prawo i możliwość korzystania z czynnego i biernego prawa wyborczego, m.in. przez zapewnienie, że tryb głosowania oraz stosowane w związku z nim urządzenia i materiały będą odpowiednie, dostępne i łatwe do zrozumienia oraz zastosowania (art. 29 lit. a Konwencji). Realizacji tych unormowań służy zapewnienie osobom z niepełnosprawnościami dostępu do informacji dotyczących wyborów, w tym informacji o szczególnych uprawnieniach (ułatwieniach przysługujących im). Zgodnie zaś z art. 5 pkt 11 k.w. za „wyborcę niepełnosprawnego” uznaje się „wyborcę o ograniczonej sprawności fizycznej, psychicznej, umysłowej lub w zakresie zmysłów, która utrudnia mu wzięcie udziału w wyborach”. Unormowanie to wzorowane było na definicji wynikającej z przywoływanego wyżej art. 1 Konwencji [Borski 2021: 18].

⁷ Zob. też ustalenia Rakowskiej-Treli [2015: 10], na podstawie: Skotnicki [2003: 129–144; 2010a: 12–13]; Nohlen [2004: 31].

⁸ Zwraca na to słusznie uwagę Kurowski [2014: 14]; zob. też Matela [2003]; Barnes, Mercer [2008].

⁹ Dz. U. 2012 poz. 1169.

Przy definiowaniu niepełnosprawności pojawiają się dwie koncepcje, umownie określane jako zasada spójności (wynikająca z potrzeby jasnych definicji) oraz zasada adekwatności (uwzględniająca złożoność i wielowymiarowość problematyki potrzeb osób z niepełnosprawnością). Podkreśla się, aby wsparcie było odpowiednie dla poszczególnych rodzajów niepełnosprawności, np. zdaniem Krzysztofa Kurowskiego optymalne jest „przyjęcie jednej powszechnie obowiązującej definicji osoby z niepełnosprawnością”, przy czym dopuszczalne „jest przecież uzależnienie przyznania osobie z niepełnosprawnością różnych rodzajów wsparcia – w zależności od spełnienia przed daną osobę dodatkowych kryteriów” [Kurowski 2014: 14]. Autor ten wyróżnia dwa modele postrzegania niepełnosprawności: a) medyczny (niepełnosprawność jest bezpośrednią konsekwencją choroby czy uszkodzenia), b) społeczny (niepełnosprawność powstaje wskutek ograniczeń doświadczanych przez osoby nią dotknięte, takich jak indywidualne uprzedzenia, utrudniony dostęp do budownictwa użyteczności publicznej, niedostosowany system transportu, segregacyjna edukacja, niedostosowane rozwiązania na rynku pracy) [Kurowski 2014: 14].

III

Do konstytucyjnych obowiązków państwa należy zorganizowanie wyborów w taki sposób, aby zagwarantować możliwość realizacji podmiotowego prawa wyborczego każdemu, komu ono przysługuje. W art. 62 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej¹⁰ ustrojodawca przyznaje obywatelom polskim prawo udziału w referendum oraz prawo wybierania Prezydenta RP, posłów, senatorów i przedstawicieli do organów samorządu terytorialnego, które przysługuje, jeżeli najpóźniej w dniu głosowania kończą 18 lat (ust. 1) oraz prawomocnym orzeczeniem sądowym nie zostały ubezwłasnowolnione lub pozbawione praw publicznych albo praw wyborczych (ust. 2) [Florczak-Wątor 2019]. Ponadto Kodeks wyborczy ustanawia w przypadku wyborów do organów stanowiących samorządu terytorialnego oraz wójta, burmistrza, prezydenta wymóg stałego zamieszkiwania na obszarze, odpowiednio, gminy, powiatu i województwa, a więc cenzus domicylu; ponadto przyznaje w wyborach do Parlamentu Europejskiego oraz w wyborach do rady gminy i w wyborach wójta, burmistrza, prezydenta miasta prawo wybierania obywatelom Unii Europejskiej niebędącym obywatelami polskimi i spełniającym wszystkie pozostałe wymienione

¹⁰ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2.04.1997 r. (Dz. U. nr 78, poz. 483 ze zm.), dalej Konstytucja RP.

cenzusy¹¹. Jeśli chodzi o czynne prawo wyborcze, roszczenie jednostki w stosunku do państwa polega na umożliwieniu jej wzięcia udziału w głosowaniu podczas wyborów czy referendum.

Z perspektywy kilkunastu lat dostrzec można wiele rozwiązań służących realizacji konstytucyjnych standardów prawa wyborczego. Szczególne znaczenie mają w tym zakresie tzw. alternatywne sposoby głosowania (głosowanie przez pełnomocnika, głosowanie korespondencyjne), ale także inne unormowania adresowane do osób z niepełnosprawnościami. Tego typu rozwiązania służą realizacji art. 69 Konstytucji RP. Trybunał Konstytucyjny (TK) wielokrotnie podkreślał, że zgodne z Konstytucją RP jest ustanawianie takich przepisów, których zadaniem jest uprzywilejowanie określonej jednorodnej grupy podmiotów, będące tzw. dyskryminacją pozytywną, mającą na celu stworzenie odpowiednich przesłanek (warunków) prowadzących do faktycznej równości (zasada równego traktowania i niedyskryminacji)¹². Przykładowo w uzasadnieniu sprawy P 25/06¹³ (dotyczącej formy złożenia wniosku o dofinansowanie do PFRON) zasadnie podkreślił, że nie znajduje uzasadnienia wąskie rozumienie art. 69 Konstytucji RP (określenie tylko bezpośrednich relacji pomiędzy państwem a osobami z niepełnosprawnościami), a przepis ten „chroni niepełnosprawnych również przed praktykami prowadzonymi w sposób pośredni (niekiedy ukryty) do naruszania ich praw”¹⁴. Z powołanego przepisu w powiązaniu z innymi unormowaniami konstytucyjnymi (np. art. 2, 30, 32) wynika nałożony na państwo obowiązek wprowadzenia dodatkowych gwarancji [zob. Borski 2021: 16; Rytel-Warzocho 2016] umożliwiających osobom z niepełnosprawnościami uczestniczenie w pełni w życiu publicznym, na równi z pełnosprawnymi obywatelami. Dotyczy to zwłaszcza zapewnienia dostępności do procesu wyborczego [Borski 2021: 16]. Należy podzielić stanowisko TK w sprawie K 9/11 (dotyczącej Kodeksu wyborczego), że: „Prawo wyborcze powinno być [...] tak konstruowane, aby stwarzać wyborcom jak największe możliwości udziału w wyborach celem wskazania przedstawicieli, którzy w ich imieniu będą sprawować władzę. Ustawodawca nie może ograniczać różnych form wyrażenia woli przez suwerena w procesie wyborczym, zakładając a priori, że będą one nadużywane”¹⁵.

¹¹ Szerzej zob. Skotnicki [2018: 315–316].

¹² Szerzej zob. Skotnicki [2018: 319].

¹³ Wyrok TK z dnia 6.02.2007 r., sygn. akt P 25/06, OTK-A 2007, nr 2, poz. 9.

¹⁴ Uzasadnienie do wyroku TK z dnia 6.02.2007 r., sygn. akt P 25/06, OTK-A 2007, nr 2, poz. 9.

¹⁵ Uzasadnienie do wyroku TK z dnia 20.07.2011 r., sygn. akt K 9/11, OTK-A 2011, nr 6, poz. 61.

IV

Z unormowań Kodeksu wyborczego wynika zakres przedmiotowy informacji, jakie mogą zostać udzielone wyborcy niepełnosprawnemu wpisanemu do rejestru wyborców. Informacji tych udziela organ wykonawczy gminy lub upoważniony przez niego pracownik urzędu gminy w godzinach pracy urzędu [Augustyniak 2018]. W art. 37a k.w. ustawodawca określił zakres informacji o wyborach, których zapewnienie wyborcy z niepełnosprawnościami należy do obowiązków wójta lub upoważnionego przez niego pracownika urzędu gminy. Prawo do tych informacji ma wyborca niepełnosprawny wpisany do rejestru wyborców w danej gminie. Zarówno Konwencja, jak i Kodeks wyborczy posługują się materialną definicją osoby (wyborcy) niepełnosprawnego, nie wiążąc tego statusu z jego formalnym potwierdzeniem (orzeczeniem). Organ obowiązany do udzielenia informacji wyborczych nie może uzależniać wykonania tego obowiązku od okazania dokumentu potwierdzającego stan niepełnosprawności. Informacje są bowiem przekazywane wyborcy niepełnosprawnemu po podaniu przez niego nazwiska, imienia (imion) oraz adresu stałego zamieszkania (art. 37a § 3 k.w.) [Kisielewicz, Zbieranek 2018]. Z art. 37a § 1 k.w. wynika zakres informacji, jakie wójt (pracownik urzędu gminy) jest obowiązany przekazać wyborcy z niepełnosprawnościami. Analiza treści art. 37a § 1, 2, 3 i 4 k.w. prowadzi do wniosku, że jest to „pakiet” informacji wyborczych, które podmiot obowiązany do ich przekazania kieruje do wyborcy niepełnosprawnego różnymi drogami: na wniosek wyborcy niepełnosprawnego i przez podanie do publicznej wiadomości (publikację w Biuletynie Informacji Publicznej oraz w sposób zwyczajowo przyjęty w danej gminie) [Borski 2021: 21]. Nie wyklucza to prawa indywidualnego wyborcy do zwrócenia się o udzielenie mu jednostkowej informacji dotyczącej tylko wyborów. Ustawodawca określił też formę przekazania przedmiotowych informacji, wskazując, że może się to odbyć telefonicznie lub w drukowanych materiałach informacyjnych przesyłanych na wniosek wyborcy niepełnosprawnego, w tym w formie elektronicznej [Augustyniak 2018]. Wymagane jest, aby wnioskodawca podał nazwisko i imię (imiona) oraz adres stałego zamieszkania (art. 37a § 3). Kodeks wyborczy określa także formy przekazywania informacji: osobiście (w urzędzie gminy w godzinach pracy urzędu), telefonicznie lub w drukowanych materiałach informacyjnych przesyłanych wyborcy, w tym w formie elektronicznej (art. 37a § 2) [Kisielewicz, Zbieranek 2018].

Należy też zwrócić uwagę na obowiązki informacyjne Państwowej Komisji Wyborczej (PKW). Chodzi o zamieszczane na stronie internetowej portalu informacyjnego o uprawnieniach przysługujących wyborcom niepełnosprawnym na podstawie Kodeksu wyborczego, w formie uwzględniającej różne rodzaje niepełnosprawności

(art. 37b § 1 k.w.). W orzecznictwie Sądu Najwyższego (SN)¹⁶ zwraca się uwagę, że Kodeks wyborczy określa pewne obowiązki informacyjne PKW, wiążąc ich wykonanie z podaniem określonych informacji do publicznej wiadomości na stronach internetowych, operując pojęciem „internetowego portalu informacyjnego” lub strony internetowej PKW. Na pierwszym z nich zamieszczane są informacje o uprawnieniach przysługujących wyborcom niepełnosprawnym (w rozumieniu unormowań Kodeksu wyborczego), w formie uwzględniającej różne rodzaje niepełnosprawności¹⁷. Do obowiązków PKW należy także sporządzanie w alfabecie Braille’a materiałów informacyjnych o uprawnieniach przysługujących wyborcom niepełnosprawnym na podstawie Kodeksu wyborczego i przekazanie ich zainteresowanym na żądanie (art. 37b § 2 k.w.). Wytycznym i objaśnieniem wydawanym przez PKW wprawdzie nie można przypisać charakteru prawa powszechnie obowiązującego, stanowią one jednak „pomocniczą dyrektywę dla kształtowania standardów demokratycznych procedur wyborczych i referendalnych”¹⁸, ponadto zalicza się je do kategorii „aktów prawa wewnętrznego”¹⁹.

W piśmiennictwie zasadnie podnosi się – w odniesieniu do art. 37a k.w. – problem pozyskiwania informacji za pomocą Biuletynów Informacji Publicznej. Uwagę zwraca się zwłaszcza na brak wdrożenia we wszystkich gminach odpowiednich standardów dostępności. W konsekwencji rozwiązanie to może stać się w znacznej mierze pozorne, ponieważ nie umożliwia wyborcy z niepełnosprawnością skutecznego dotarcia do potrzebnych mu informacji i zapoznania się z nimi [Borski 2021: 22; Jabłoński 2015: 180–181]. Praktyka pokaże, na ile skuteczna będzie realizacja unormowań zawartych w Ustawie z dnia 4 kwietnia 2019 r. o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych²⁰. *Ratio* tej ustawy jest wdrożenie do polskiego porządku prawnego dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/2102 z dnia 26 października 2016 r. w sprawie dostępności stron internetowych i mobilnych aplikacji organów sektora publicznego²¹. Dyrektywa ta nakazuje zwiększenie dostępności stron internetowych i aplikacji mobilnych organów sektora publicznego na podstawie wspólnych wymogów dostępności. Projektodawca przyjął, że zharmonizowanie wymagań będzie sprzyjało

¹⁶ Uzasadnienie do postanowienia SN z dnia 25.10.2018 r., sygn. akt I NSW 11/18, LEX nr 2630590.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Uzasadnienie wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego (NSA) z dnia 13.11.2012 r., sygn. akt II OSK 2467/12, LEX nr 1291975; uzasadnienie do postanowienia SN z dnia 25.10.2018 r., sygn. akt I NSW 11/18.

¹⁹ Uzasadnienie do wyroku NSA z dnia 11.10.2017 r., sygn. akt II OSK 2074/17, LEX nr 2404407.

²⁰ Dz. U. poz. 848.

²¹ Dz. Urz. UE L 327 z dnia 2.12.2016 r., s. 1.

poprawie konkurencyjności podmiotów zajmujących się programowaniem i projektowaniem stron internetowych lub aplikacji mobilnych oraz skutkowało zmniejszaniem kosztów ponoszonych przez organy sektora publicznego, związanych z zapewnieniem dostępności cyfrowej stron internetowych lub aplikacji mobilnych. W konsekwencji obywatele skorzystają na szerszym dostępie do usług i informacji prezentowanych przez organy sektora publicznego, co ma się przyczynić do łatwiejszego korzystania z przysługujących im praw²².

V

Z uzasadnienia komisyjnego projektu ustawy wynika, że projektowana zmiana prawa wyborczego stanowi reakcję Komisji do Spraw Petycji Sejmu RP na petycję skierowaną do Sejmu²³ przez Stowarzyszenie Polski Instytut Spraw Głuchych. Projekt ten ukierunkowany jest na poprawę dostępności osób głuchych do informacji pochodzących od komitetów wyborczych, rozposzechnianych w trakcie kampanii wyborczych, a ponadto ma sprzyjać poprawie świadomości społecznej w zakresie potrzeb osób niepełnosprawnych oraz konieczności ich uwzględniania w działaniach władz publicznych²⁴.

Projektodawca zwrócił uwagę na obowiązujące unormowania prawa wyborczego zapewniające osobom głuchym i niedosłyszącym dostęp do podstawowych informacji dotyczących wyborów, pochodzących od władz publicznych. Mowa tutaj zwłaszcza o art. 37b k.w., na podstawie którego Państwowa Komisja Wyborcza zamieszcza na stronie internetowej prowadzonego przez siebie portalu informacyjnego „informacje o uprawnieniach przysługujących wyborcom niepełnosprawnym na podstawie kodeksu, w formie uwzględniającej różne rodzaje niepełnosprawności”.

W art. 37a komisyjnego projektu ustawy nałóżono na wójta obowiązek przekazania wyborcy niepełnosprawnemu ważnych informacji praktycznych, umożliwiających udział w wyborach, natomiast art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 19 sierpnia 2011 r. o języku migowym i innych środkach komunikowania się zobowiązał organ administracji publicznej do „udostępnienia usługi pozwalającej na komunikowanie się”²⁵. W ocenie projektodawcy przepisy pozwalają na dostarczenie osobom głuchym i niedosłyszącym podstawowych informacji o sposobie

²² Zob. uzasadnienie projektu ustawy – VIII.3119/kadencja VIII, s. 1; zob. też Karolczak [2019]; Gierach [2019]; Russel [2019].

²³ Petycja nr RP Nr BKSP-145-559/19, [https://orka.sejm.gov.pl/petycje.nsf/nazwa/145-559-19/\\$file/145-559-19.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/petycje.nsf/nazwa/145-559-19/$file/145-559-19.pdf) (dostęp 27.12.2021).

²⁴ Uzasadnienie projektu ustawy (druk sejmowy nr 1695/IX kadencja), s. 1.

²⁵ *Ibidem*, s. 1–2.

i warunkach głosowania, brak jest natomiast „gwarancji prawnych dostarczenia osobom głuchym nawet podstawowych informacji od komitetów wyborczych w formie zapewniającej takim osobom dostęp. Dlatego projektowana ustawa nakłada na komitety wyborcze, prowadzące agitację wyborczą o zasięgu ogólnokrajowym i mające prawo do bezpłatnej emisji audycji wyborczych w ogólnokrajowych programach publicznych nadawców radiowych i telewizyjnych – obowiązek zawarcia w takich audycjach tłumaczenia na polski język migowy”²⁶. Obowiązkiem komitetów ma być także umieszczenie „na swojej stronie internetowej co najmniej podstawowych informacji o komitecie, zawierających nazwę, skrót nazwy i adres siedziby komitetu oraz numer listy kandydatów zgłoszonych przez ten komitet, w formie dostosowanej do potrzeb osób z niepełnosprawnościami”²⁷, zgodnie z art. 6 pkt 3 lit. c Ustawy z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami²⁸. W komisyjnym projekcie ustawy przyjęto, że obowiązki te zostaną nałożone na komitety wyborcze, które zarejestrowały listy kandydatów na: a) posłów, b) senatorów, c) do Parlamentu Europejskiego (w co najmniej połowie okręgów wyborczych, na Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, oraz – jak wynika z uzasadnienia – „listy kandydatów co najmniej w połowie okręgów w wyborach do wszystkich sejmików województw, w tym przynajmniej jedną listę do każdego sejmiku”²⁹).

Ponadto Komisja do Spraw Petycji zasadnie zwróciła uwagę na konieczność poprawy przez komitety wyborcze prowadzące agitację o zasięgu ogólnopolskim, posiadające prawo do bezpłatnej emisji audycji wyborczych w programach ogólnokrajowych dostępu do informacji o charakterze wyborczym osób głuchych i niedosłyszących. Jednakże jej zdaniem: „Na obecnym etapie nie należy takiego obowiązku nakładać na wszystkie komitety we wszystkich wyborach, gdyż w przypadku małych komitetów skromne zasoby finansowe, jakimi dysponują, musiałyby w znacznej części zostać przeznaczone na dotarcie do bardzo niewielkiej grupy wyborców”³⁰.

W uzasadnieniu komisyjnego projektu ustawy wypuklono także rolę Telewizji Publicznej w kontekście omawianego zagadnienia. Wprawdzie zobowiązana została do przeprowadzania debat przedstawicieli komitetów wyborczych przez wyborami do Sejmu RP i przed wyborami do Parlamentu Europejskiego oraz debat kandydatów przed wyborami Prezydenta RP (art. 120 § 1 k.w.), lecz brak „regulacji prawnych, zapewniających śledzenie takich debat przez

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*, s. 2.

²⁸ Dz. U. poz. 1696.

²⁹ Uzasadnienie projektu ustawy (druk sejmowy nr 1695/IX kadencja), s. 2.

³⁰ *Ibidem*.

wyborców głuchych i niedosłyszących”³¹. Stąd zaprojektowano rygorystyczne rozwiązanie, zgodnie z którym: „jeśli podczas transmisji takiej debaty Telewizja Polska nie umieści na ekranie napisów dla osób niesłyszących, będących odzwierciedleniem wszystkich wypowiedzi, w ciągu 24 godzin od emisji tej debaty musi zapewnić jej ponowną emisję, zawierającą takie napisy”, przy czym „Czas takiej ponownej emisji nie byłby wliczany do czasu antenowego, o którym mowa w art. 117 i art. 119 ustawy (prawo do nieodpłatnego rozpowszechniania audycji wyborczych)”³². Założono, że ponowna emisja debaty miałaby miejsce w tym samym programie ogólnokrajowym, w którym debata była przeprowadzona. Zdaniem projektodawcy takie rozwiązanie umożliwi „zapoznanie się z przebiegiem debaty przez osoby głuche i niedosłyszące”, wyjątkiem byłaby natomiast „sytuacja, w której od rozpoczęcia debaty do rozpoczęcia tzw. ciszy wyborczej pozostaje mniej niż 6 godzin (czyli w praktyce mniej niż 30 godzin do dnia wyborów)”³³.

VI

Analiza proponowanych zmian w Kodeksie wyborczym prowadzi do następujących wniosków. W szczególności należy zwrócić uwagę na proponowane dodanie art. 112a w brzmieniu: „Art. 112a. Komitet wyborczy, o którym mowa w art. 252 § 1 pkt 1, art. 284 § 1 pkt 1, art. 326 § 1, art. 347 § 1 pkt 1 oraz art. 411 § 1 pkt 1, jest obowiązany umieścić na swojej stronie internetowej, o której mowa w art. 102 § 1, w formie dostosowanej do potrzeb osób niepełnosprawnych, określonej w art. 6 pkt 3 lit. c ustawy z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami (Dz. U. z 2020 r. poz. 1062), informacje dotyczące tego komitetu, w szczególności: 1) nazwę, skrót nazwy oraz adres siedziby komitetu; 2) numer listy kandydatów zarejestrowanych przez komitet”. Propozycję tę należy odczytywać jako przejaw realizacji oczekiwań Stowarzyszenia Polski Instytut Spraw Głuchych. Niewątpliwie wprowadzenie tego rozwiązania pozytywnie wpłynie na poprawę dostępności osób głuchych do informacji pochodzących od komitetów wyborczych. Stąd też nie dziwi poparcie tej inicjatywy zwłaszcza przez Pierwszego Zastępcę Prokuratora Generalnego³⁴, Pierwszą Prezes Sądu Najwyższego³⁵ oraz

³¹ *Ibidem*, s. 3.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*.

³⁴ Pismo z dnia 2.12.2021 r. do druku nr 1695, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/0/F24C-196CF97EBFFDC12587AB002C22F9/%24File/1695-003.pdf> (dostęp 21.12.2021).

³⁵ Pismo z dnia 16.11.2021 r. do druku nr 1695, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/0/D6DD57E494E6737BC125879C00550AC8/%24File/1695-002.pdf> (dostęp 24.12.2021).

Przewodniczącego Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji³⁶. Jednakże projekt zawiera unormowania, które wywołują wątpliwości. Zasadna wydaje się uwaga Pierwszej Prezes Sądu Najwyższego w zakresie proponowanego art. 118 § 4 k.w., zgodnie z którym: „W przypadku stwierdzenia przez publicznego nadawcę telewizyjnego, że dostarczone przez komitet wyborczy materiały audycji wyborczych nie zawierają tłumaczenia, o którym mowa w § 2a, nadawca ten wzywa bezzwłocznie komitet wyborczy do ich uzupełnienia. W razie bezskutecznego wezwania nadawca emituje wyłącznie materiały, które zawierają to tłumaczenie”). W konsekwencji prowadzi to do braku możliwości zapoznania się z audycją wyborczą przez wszystkich wyborców. Rozwiązanie to nie służy (a na pewno w pełni) ułatwieniu dostępu do informacji przekazywanych przez komitety wyborcze³⁷. Istotny jest także, proponowany w art. 112a k.w., obowiązek umieszczenia na stronie internetowej informacji dotyczących danego komitetu wyborczego (jako elektronicznego pliku zawierającego tekst odczytywalny maszynowo, nagrania treści w polskim języku migowym oraz informacji w tekście łatwym do czytania), a także obowiązek zawarcia tłumaczeń na polski język migowy audycji wyborczych (proponowany w art. 118 § 2a). Obowiązek ten dotyczy jednak komitetów wyborczych, które prowadzą agitację o zasięgu ogólnopolskim (mają prawo do bezpłatnej emisji audycji wyborczych w programach ogólnokrajowych). Wprowadzenie tego rozwiązania pozwoli zwiększyć zakres informacji, do jakich uzyska dostęp osoba niepełnosprawna w trakcie kampanii wyborczej, a jednocześnie nie będzie to stanowiło nadmiernego obciążenia finansowego dla tych komitetów wyborczych³⁸.

Za racjonalne należy też uznać uwagi Przewodniczącego KRRiTV³⁹, zwłaszcza w zakresie niekonsekwencji w odniesieniu do proponowanych rozwiązań: art. 118 § 2a k.w.⁴⁰ i art. 120 § 1a k.w.⁴¹ Projekt odnosi się do różnych rodzajów udogodnień: napisów i przekazu Polskiego Języka Migowego (PJM). Problem w tym, że różnym rodzajom niepełnosprawności narządu słuchu dedykowane

³⁶ Pismo z dnia 26.11.2021 r. do druku nr 1695, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/0/71D7658F5AA9BD40C125879C00548D0D/%24File/1695-001.pdf> (dostęp 24.12.2021).

³⁷ Pismo z dnia 16.11.2021 r. ..., s. 5.

³⁸ *Ibidem*, s. 3.

³⁹ Pismo z dnia 26.11.2021 r. ..., s. 1–2.

⁴⁰ Na podstawie tego przepisu: „Audycje wyborcze komitetów wyborczych, o których mowa w art. 252 § 1 pkt 1, art. 284 § 1 pkt 1, art. 326 § 1, art. 347 § 1 pkt 1 oraz art. 411 § 1 pkt 1, rozpowszechniane w ogólnokrajowych programach publicznych nadawców telewizyjnych, muszą zawierać tłumaczenie na polski język migowy”.

⁴¹ Zgodnie z tym przepisem: „Jeżeli transmisja debaty, o której mowa w ust. 1, nie zawiera napisów dla osób niesłyszących, będących odzwierciedleniem wszystkich wypowiedzi, Telewizja Polska w ciągu 24 godzin od emisji tej debaty zapewnia jej ponowną emisję zawierającą takie napisy. Ponowna emisja debaty następuje w tym samym programie ogólnokrajowym, w którym debata była przeprowadzona”.

są różne rodzaje udogodnień: napisy lub język migowy. Nie można ich traktować wymiennie. Doprecyzowania wymagałby projektowany art. 120 § 1a k.w. Z konstrukcji tego unormowania nie wynika jednoznacznie obowiązek zamieszczenia napisów dla osób niesłyszących w emitowanych debatach, ale jedynie stwierdzenie: „transmisja debaty [...] nie zawiera napisów dla osób niesłyszących, będących odzwierciedleniem wszystkich wypowiedzi”. Takie ujęcie przepisu nie wydaje się optymalne z punktu widzenia realizacji postulatu wskazanego w uzasadnieniu omawianego projektu, tj. umożliwienia zapoznania się z przebiegiem debaty przez osobie głuche i niedosłyszące, skoro o zagwarantowaniu tych udogodnień decydować będzie każdorazowo nadawca⁴². Proponowane brzmienie art. 120 § 1a k.w. wprowadza do Kodeksu wyborczego pojęcie: „napisy dla osób niesłyszących”⁴³. Biorąc pod uwagę, że projektowany przepis dotyczy rozpowszechniania programów telewizyjnych, zasadna jest propozycja zastosowania pojęcia już funkcjonującego w Ustawie z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji: „napisy dla niesłyszących”. Ponadto w projektowanym art. 120 § 1a k.w. użyto pojęcia „transmisja”, a obowiązujący Kodeks wyborczy posługuje się pojęciem „emisja”⁴⁴. Przyjmując założenie o racjonalności prawodawcy, należy oczekiwać ujednolicenia terminologii.

VII

Od kilkunastu lat dostrzec można tendencję do wprowadzania różnych możliwości udziału w wyborach powszechnych wyborców niepełnosprawnych. Rozwiązania te należy odczytywać w kategoriach urzeczywistniania norm Konstytucji RP, zwłaszcza w kontekście realizacji zasady powszechności wyborów. Nie ulega wątpliwości, że potrzeby osób głuchych są odmienne od potrzeb osób z innymi niepełnosprawnościami⁴⁵. Dla tych osób podstawowe znaczenie ma język migowy. Należy podzielić stanowisko Krzysztofa Skotnickiego, iż: „emisja telewizyjnych programów wyborczych wyłącznie w języku polskim bez tłumaczenia na język migowy, jak i nawet bez napisów, powoduje, że do osób takich nie dociera wiele ważnych informacji i wypowiedzi. Tym samym zasadny wydaje się zarzut, że w przypadku tej grupy wyborców nie jest dochowane ich konstytucyjne prawo równości” [Skotnicki 2018: 320].

⁴² Pismo z dnia 26.11.2021 r. ..., s. 1–2.

⁴³ *Ibidem*, s. 2.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ Sytuacja osób głuchych w Polsce. Raport zespołu ds. głuchych przy RPO, Warszawa 2014, s. 155, https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Raport_Sytuacja_osob_poz%203_srodki_2%20XII.pdf (dostęp 27.12.2021).

Proponowane w komisyjnym projekcie ustawy rozwiązania wychodzą na przeciw potrzebie zapewnienia osobom głuchym pełnego dostępu do informacji przekazywanych w ramach kampanii wyborczej.

Rozważenia wymaga jednak wydłużenie *vacatio legis*, umożliwiające dostosowanie się do nowego ustawodawstwa. Z proponowanego art. 3 komisyjnego projektu ustawy wynika, że ustawa wchodzi w życie po upływie 30 dni od dnia ogłoszenia. Zasadne byłoby także określenie w sposób bardziej precyzyjny skutków projektowanych zmian. W uzasadnieniu lakonicznie podano, że „Ustawa wywoła bardzo nieznaczne skutki gospodarcze”. Jest to tym bardziej istotne, że w dalszej części uzasadnienia projektodawca wskazuje na przychody osób świadczących usługi w zakresie tłumaczenia na język migowy oraz w zakresie transkrypcji dźwięku. Projektodawca nie wskazuje jednak precyzyjnego sposobu ich oszacowania, a jedynie stwierdza, że „mogą być zwiększone łącznie maksymalnie o kilkadziesiąt tysięcy złotych w odniesieniu do każdego wyborów – co wynika z oszacowania zakresu pracy oraz rynkowych stawek za tego typu usługi”. Koszty te będą musiały ponieść komitety wyborcze na dostosowanie stron internetowych do wymogów ustawy oraz na przygotowanie emitowanych materiałów wyborczych oraz Telewizja Polska zobowiązana do relacjonowania jednej debaty na zasadach określonych w projektowanej ustawie⁴⁶.

Należy docenić uwagi zgłoszone przez Pierwszą Prezes SN i Przewodniczącą KRRiTV. Trzeba je traktować w kategoriach istotnego głosu w dyskusji w procesie konstruowania optymalnych rozwiązań dla osób z niepełnosprawnościami (rozwiązań zgodnych z unormowaniami konstytucyjnymi, ale także umożliwiających tej grupie jak największe możliwości pozyskania wiedzy i w konsekwencji udziału w wyborach). Zasadne wydaje się powołanie specjalnego gremium eksperckiego (obejmującego przedstawicieli reprezentujących poszczególne władze oraz organizacje pozarządowe) do dokonania analizy obowiązującego ustawodawstwa dotyczącego osób z niepełnosprawnościami i wypracowania kompleksowych zmian w tym obszarze.

BIBLIOGRAFIA

- Augustyniak Monika. 2018. *Art. 37(a)*. W Leszek Bielecki, Piotr Ruczkowski, Monika Augustyniak, *Wybory samorządowe. Komentarz*. Warszawa: Wydawnictwo Wolters Kluwer.
- Barnes Collin, Mercer Geof. 2008. *Niepełnosprawność*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Błaszczak Anna, Zbieranek Jarosław. 2012. *Standardy udziału w wyborach osób z niepełnosprawnościami i osób starszych wynikające z Konstytucji RP oraz aktów prawa międzynarodowego*. W *Gwarancje korzystania z czynnego prawa wyborczego przez osoby starsze i osoby*

⁴⁶ Uzasadnienie projektu ustawy (druk sejmowy nr 1695/IX kadencja), s. 3–4.

- z niepełnosprawnościami. Analiza i zalecenia*. Red. Jarosław Zbieranek. Warszawa: Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich.
- Borski Maciej. 2021. „Prawo do głosowania osób niewidomych, słabowidzących i ociemniałych – zagadnienia wybrane”. *Przegląd Sejmowy* 3 (164): 13–36.
- Domańska Aldona, Skotnicki Krzysztof. 2016. *Wiek jako cenzus wyborczy. Między Klio a Themis. Księga dedykowana Profesorowi Jackowi Sobczakowi*. Red. Janusz W. Adamowski, Tadeusz Wallas, Ksenia Kakareko. Warszawa–Poznań: Wydawnictwo Naukowe Silva Rerum.
- Florczak-Wątor Monika. 2011. „Status prawny wyborcy niepełnosprawnego”. *Przegląd Prawa Konstytucyjnego* 3: 109–136.
- Florczak-Wątor Monika. 2019. *Art. 62. W Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, wyd. 2. Red. P. Tuleja. Warszawa: Wydawnictwo Wolters Kluwer.
- Jabłoński Mariusz. 2015. *Realizacja praw wyborczych przez osoby niepełnosprawne (kwestie dyskusyjne)*. W *Aktualne problemy prawa wyborczego* (s. 167–186). Red. Bogusław Banaszak, Andrzej Bisztyga, Anna Feja-Paszkwicz. Zielona Góra: Wydawnictwo Uniwersytetu Zielonogórskiego.
- Kisielewicz Andrzej, Zbieranek Jarosław. 2018. *Art. 37(a). W Kodeks wyborczy. Komentarz*, wyd. 2. Red. Kazimierz Czaplicki, Bogusław Dauter, Stefan Jaworski, Ferdynand Rymarz, Andrzej Kisielewicz, Jarosław Zbieranek. Warszawa: Wydawnictwo Wolters Kluwer.
- Kurowski Krzysztof. 2011. „Prawa wyborcze osób niepełnosprawnych – zagadnienia teorii i praktyki”. *Studia Wyborcze* 11.
- Kurowski Krzysztof. 2014. *Wolności i prawa człowieka i obywatela z perspektywy osób z niepełnosprawnościami*. Warszawa: Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich.
- Matela Piotr. 2003. Typologia systemów orzekania o niepełnosprawności w krajach Unii Europejskiej. *Niepełnosprawność i Rehabilitacja* 3.
- Nohlen Dieter. 2004. *Prawo wyborcze i system partyjny. O teorii systemów wyborczych*. Warszawa: Wydawnictwo Scholar.
- Przywora Bogusław. 2014. „Głosowanie przez pełnomocnika w Polsce – próba analizy i podsumowania”. *Przegląd Prawa Publicznego* 7–8 (88–89): 188–199.
- Przywora Bogusław. 2018. *Głosowanie korespondencyjne w Polsce po nowelizacji kodeksu wyborczego w 2018 r. – kilka refleksji*. W *Aktualne problemy prawa wyborczego*, t. 2 (s. 205–217). Red. Krzysztof Mucha, Bogusław Przywora, Magdalena Wrzalik, Ewelina Żelasko-Makowska. Częstochowa: Wydawnictwo im. Stanisława Podobińskiego Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Długosza w Częstochowie.
- Rakowska-Trela Anna. 2015. „Prawa wyborców w kampanii wyborczej”. *Studia Wyborcze* 20: 7–34.
- Roszevska Katarzyna, Mędrzycki Radosław, Wysocki Marek. 2021. *Art. 6. W Ustawa o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami. Komentarz*. Red. Mariusz Szyski, Anna Waszkielewicz, Jacek Zadrozny, Katarzyna Roszevska, Radosław Mędrzycki, Marek Wysocki, Warszawa: LEX/el.
- Rytel-Warzocho Anna. 2016. „«Dyskryminacja pozytywna» jako przejaw urzeczywistniania zasady sprawiedliwości społecznej”. *Gdańskie Studia Prawnicze* 35.
- Skotnicki Krzysztof. 2003. *Funkcje wyborów*. W *Prawo wyborcze Rzeczypospolitej Polskiej i problemy akcesji Polski do Unii Europejskiej. Materiały XLIV Ogólnopolskiej Konferencji Katedr i Zakładów Prawa Konstytucyjnego*, Olsztyn 25–27 kwietnia 2002 r. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.
- Skotnicki Krzysztof. 2010a. *Funkcje wyborów a wielkość okręgów wyborczych*. Wykłady im. Prof. dr Wacława Komarnickiego. Toruń: Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa Dom Organizatora w Toruniu.

- Skotnicki Krzysztof. 2010b. *Możliwość wykorzystania alternatywnych sposobów głosowania podczas wyborów samorządowych*. W *Wybory i referenda lokalne. Aspekty prawne i polityczne* (s. 105–124). Red. Mirosław Stec, Katarzyna Małysa-Sulińska. Warszawa: Wydawnictwo Wolters Kluwer.
- Skotnicki Krzysztof. 2014. *Prawa wyborcze osób niepełnosprawnych i ich gwarancje*. W *Społeczne i prawne aspekty funkcjonowania osób z niepełnosprawnością* (s. 153–175). Red. Edyta Widawska, Krzysztof Skotnicki. Częstochowa: Wydawnictwo im. Stanisława Podobińskiego Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Długosza w Częstochowie.
- Skotnicki Krzysztof. 2015. *W sprawie czynnego prawa wyborczego w wyborach do organów gminy*. W *Ustroje, tradycje i porównania. Księga Jubileuszowa dedykowana prof. dr. hab. M. Grzybowskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*. Red. Piotr Mikuli, Andrzej Kulig, Janusz Karp, Grzegorz Kuca. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.
- Skotnicki Krzysztof. 2018. „Udział w wyborach i referendach osób głuchych i niedosłyszących”. *Gdańskie Studia Prawnicze* 40: 315–321.
- Skotnicki Krzysztof. 2020. *Zasada powszechności w prawie wyborczym. Zagadnienia teorii i praktyki*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Sokolewicz Wojciech, Wojtyczek Krzysztof. 2016. *Art. 62. W Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. 2, wyd. 2. Red. Leszek Garlicki, Marek Zubik. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.

ŹRÓDŁA INTERNETOWE

- Gierach Ewelina. 2019. *Opinia prawna dotycząca petycji w sprawie zmiany ustawy Kodeks wyborczy (nałożenie na komitety wyborcze partii politycznych obowiązku udostępniania wszelkich informacji w polskim języku migowym)*, BAS WAKiU 1488/19, [https://orka.sejm.gov.pl/petycje.nsf/nazwa/559/\\$file/559.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/petycje.nsf/nazwa/559/$file/559.pdf) (dostęp: 8.04.2022).
- Karolczak Joanna. 2019. *Opinia prawna dotycząca rządowego projektu ustawy o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych (druk sejmowy nr 3119)*. Warszawa: Biuro Analiz Sejmowych, <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/opinie-BAS.xsp?nr=3119> (dostęp: 8.04.2022).
- Russel Piotr. 2019. *Ocena skutków regulacji zawartych w rządowym projekcie ustawy o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych (druk sejmowy nr 3119)*, <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/opinieBAS.xsp?nr=3119> (dostęp: 8.04.2022).

ORZECZNICTWO

- Uzasadnienie do wyroku TK z dnia 6 lutego 2007 r., sygn. akt P 25/06, OTK-A 2007, nr 2, poz. 9.
- Uzasadnienie do wyrok TK z dnia 20 lipca 2011 r., sygn. akt K 9/11, OTK-A 2011, nr 6, poz. 61.
- Uzasadnienie do postanowienia SN z dnia 25 października 2018 r., sygn. akt I NSW 11/18, LEX nr 2630590.
- Uzasadnienie do wyroku NSA z dnia 13 listopada 2012 r., sygn. akt II OSK 2467/12, LEX nr 1291975.
- Uzasadnienie do wyroku NSA z dnia 11 października 2017 r., sygn. akt II OSK 2074/17, LEX nr 2404407.

Streszczenie

W opracowaniu podjęto kwestię dostępu osób głuchych do informacji pochodzących od komitetów wyborczych rozpowszechnianych w okresie kampanii wyborczych, na kanwie komisijnego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks wyborczy (druk sejmowy nr 1695/IX kadencja, dotyczący poprawy dostępności osób głuchych do informacji pochodzących od komitetów wyborczych a rozpowszechnianych w trakcie kampanii wyborczych).

Słowa kluczowe: osoby głuche, komitety wyborcze, kampanie wyborcze

**DEAF PERSONS ACCESS TO INFORMATION FROM ELECTORAL COMMITTEES
(REFLECTIONS ON THE COMMISSION'S DRAFT LAW AMENDING
THE ELECTORAL CODE)
(summary)**

This paper addresses the access to information by people who are hearing impaired from electoral committees disseminated during election campaigns on the basis of the commission's draft law on amending the Electoral Code (Term IX/Sejm print 1695, concerning improving access of people who are hearing impaired to information from electoral committees disseminated during election campaigns).

Keywords: deafness, electoral committees, election campaigns